

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Особености ауторског стваралаштва у информатичком друштву

(мастер рад)

Ментор
Др Видоје Спасић

Студент
Слободанка Николов
Број индекса:М 044/15-о

Ниш, 2016

САДРЖАЈ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	3
1. СУБЈЕКТИВНО И ОБЈЕКТИВНО АУТОРСКО ПРАВО.	5
1.1. МОРАЛНОПРАВНА ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА	6
1.2. ИМОВИНСКО ПРАВНА ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА	7
1.2.1. ОГРАНИЧЕЊА ИМОВИНСКИХ И МОРАЛНОПРАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА	9
2. АУТОРСКО ДЕЛО	12
2.1. ПОЈАМ АУТОРСКОГ ДЕЛА	12
2.1.1.БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ ПОЈМА АУТОРСКОГ ДЕЛА	13
2.2. ПОЈАМ АУТОРСКОГ ДЕЛА У ЗАСП И У МЕЂУНАРОДНИМ КОНВЕНЦИЈАМА	14
2.3. ВРСТЕ АУТОРСКИХ ДЕЛА	17
3. АУТОРСКО СТВАРАЛАШТВО У ДИГИТАЛНОМ СВЕТУ	18
3.1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУТОРСКОГ ДЕЛА У ДИГИТАЛНОЈ ФОРМИ	19
3.2. ДИГИТАЛНА ОДГОВОРНОСТ И СРЕДСТВА ЗА САВЛАЂИВАЊЕ	20
3.3. ДИГИТАЛНЕ НОВИНЕ И ОБЛИЦИ ОБЈАВЉИВАЊА	21
3.4. ДИГИТАЛНА МУЗИКА	22
3.5. ДИГИТАЛНО ОБЈАВЉИВАЊЕ	22
3.6. ДИГИТАЛНЕ СЛИКЕ	25
3.7. МУЛТИМЕДИЈАЛНА ДЕЛА	26
4. АУТОРСКА ДЕЛА И ДИГИТАЛНА ТЕХНОЛОГИЈА	28
4.1. О ИНТЕРНЕТУ	28
4.2. ИНТЕРНЕТ И АУТОРСКА ПРАВА	29
4.3. ТЕХНОЛОГИЈЕ ВЕЗАНЕ ЗА АУТОРСКО ПРАВО	30
4.4. КОНТРОЛА КОРИШЋЕЊА АУТОРСКИХ ДЕЛА И ДИГИТАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈА	31
4.5. УПОТРЕБА ЗАШТИЋЕНИХ ДЕЛА	32
4.6. ТЕХНОЛОШКА И СЕРВЕРСКА ЗАШТИТА ДЕЛА	33
4.7. СТЕНОГРАФИЈА	34
4.8 ДИРЕКТИВА 2001/29/ ЕЗ ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА И ВЕЋА О ХАРМОНИЗАЦИЈИ ОДРЕЂЕНИХ АСПЕКТА АУТОРСКОГ И СРОДНИХ ПРАВА У ИНФОРМАТИЧКОМ ДРУШТВА	38
5.ЗАШТИТА АУТОРСКИХ ДЕЛА У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ	42
5.1. УПРАВЉАЊЕ ДИГИТАЛНИМ ПРАВИМА (Digital Rights Management)	44
5.1.1. ПОДЕЛА ТЕХНОЛОГИЈА УПРАВАЉАЊА ДИГИТАЛНИМ	46

ПРАВИМА	
5.1.1.1. DRM ТЕХНОЛОГИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ ФИЛМА	46
5.1.1.2. DRM СИСТЕМИ И МУЗИКА	48
5.1.1.3. DRM ЗА ЗАШТИТУ ДОКУМЕНАТА	48
5.2. ДИГИТАЛНИ ВОДЕНИ ЖИГ	48
ЗАКЉУЧАК	52
ЛИТЕРАТУРА	54
САЖЕТАК	55
БИОГРАФИЈА	57

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ауторско право јесте савремена грана права, која постаје све актуелнија. Последњих деценија ауторско право доживело је свој процват. Разлози који су довели до овог процвата јесу пре свега развој дигиталне технологије, који је олакшао стварање ауторских дела као и њихово искоришћавање, али је довео и до озбиљнијих злоупотреба у погледу искоришћавања ауторских дела. Ауторска дела у дигиталном окружењу доживела су велике промене али су и стављена на велики изазов.

Ауторска дела можемо посматрати како у њиховој аналогној тј. традициојналној форми у дигиталном окружењу, тако и у дигиталној форми. Утицај развоја дигиталне технологије је несумњиво већи у односу на ауторска дела у дигиталној форми. Овакав утицај се пре свега огледа у искоришћавању дела, што последњих година доводи до неовлашћеног искоришћавања па и великих злоупотреба ауторскоправних творевина. Савремена технологија довела је до лаког претварања ауторских дела из аналогне у дигиталну форму. Али, постоје и одређене врсте ауторских дела које се уопште не могу превести у дигиталну форму а да у наведеној трансформацији не изгубе своје карактеристике.

Последњих година у правној теорији указује се на опасност да ауторска дела постану жртва дигиталне технологије, која је и сама довела до њиховог процвата. Често се могу прочитати веома негативна предвиђања, која иду у смеру предвиђања да ће дигитална технологија заправо довести до нестанка ауторског права.

Ауторско право је регулисано како у међународним тако у национално правним оквирима. Када је о националном законодавству у Србији је на снази Закон о ауторском и сродним правима из 2009. године са изменама и допунама од.... који регулише материју настанка и искоришћавања ауторских дела, као и права аутора и модалитете искоришћавања ових права.

Особености ауторског стваралаштва у информатичком друштву

На међународном плану увидела се потреба за доношењем извора универзалног карактера, као што су: Беранска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела од 1886.године; Унивезална конвенција о ауторском праву од 1952.године; ТРИПС Споразум од 1994.године; Уговор о ауторском праву Светске организације за интелектуалну својину од 1996.године као и многобројне директиве Европске уније, од којих је за нас најважнија Директива ЕУ о хармонизацији одређених аспеката ауторских и сродних права у информатичком друштву .

Важно својство ауторског права које је разликује од осталих права јесте то што у одређеним условима сваки појединац може користити туђе ауторско дело без знања и без одобрења носиоца ауторских права, са или без плаћања накнаде за такво коришћење. Овакво коришћење се у теорији назива фер коришћење, а обухваћено је институтом ограничења права. Овакво коришћење је нарочито погодно када одређено лице (уживалац дела) може отежано да приступи одређеним делима.

1. СУБЈЕКТИВНО И ОБЈЕКТИВНО АУТОРСКО ПРАВО

Ауторско право јесте право које уживају аутори књижевних, научних и уметничких дела, по основу својих духовних креација, које им омогућава искључиво право коришћења својих творевина.

На основу норми објективног ауторског права аутору припада субјективно ауторско право. Субјективно ауторско право има многе сличности са осталим субјективним правима али и знатне особености. У ауторском праву садржана су моралноправна и имовинскоправна компонента која се састоје из различитих врста овлашћења аутора.¹

Сва овлашћења аутора могу се поделити на апсолутна и релативна и личноправна и имовинскоправна. Најважнији део субјективно ауторског права јесу апсолутна овлашћења, ова овлашћења чине субјективно ауторско право у ужем смислу. Остала овлашћења аутора су релативне природе и могу бити веома различита, и као таква она чине субјективно ауторско право у ширем смислу. Поред ових постоји и права аутора на накнаду за извесне облике искоришћавања дела, ово право лишено је апсолутног карактера и претворено у новчано потраживање.²

Аутор је идејни творац ауторског дела и он има право да своје дело користи на било који начин и у било којој форми. Веома је чест случај да се коришћење ауторских дела препушта корисницима ауторских дела. Улога корисника је да дела претварају из духовне творевине у робу подобно за тржишну употребу. Корисници умножавају примерке дела и такве примерке стављају у промет или дела јавно саопштавају у различитој форми. Поред оваквих корисника који се могу сматрати овлашћеним корисницима постоје и корисници дела који немају сагласност аутора. Због непостојања овлашћења аутора на коришћење, овакви корисници злоупотребљавају дела и у модерном жаргону се називају „пиратима“. Последња група субјектата у ауторском праву су уживаоци ауторског права. Уживаоци ауторског дела не стоје у директном

¹ Спајић, В: Теорија ауторског права и ауторско право у СФРЈ, Сарајево, 1983, стр.17.

² Марковић, С: Ауторско право и сродна права, Београд, 1999, стр.169.

односу са творцем ауторског дела већ дело искоришћавају подсредством корисника дела.

1.1. МОРАЛНОПРАВНА ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА

Интелектуално стваралаштво постојало је још од настанка људског рода. Али ауторско право је настало касније заједно са настанком тржишта, развојем технологије и средстава комуникације. Ова средства довела су до повећаних могућности за искоришћавање ауторског дела. Ауторска дела почела су да се на тржишту нуде у виду робе, а аутор је добио могућност да своје стваралаштво уновчи.

Субјективно ауторско право састоји се из моралноправних и имовинскоправних овлашћења која су у њему нераздвојно повезана. Моралноправно овлашћење аутора пружају правну заштиту аутору и његовом делу. Као таква она имају за циљ заштиту нематеријалних интереса аутора.

Према важећем Закону о ауторском и сродним правима Републике Србије (ЗАСП)³ садржину моралне компоненте чине:

- **Право партнеритета (овлашћење на признање ауторства)** - аутор има искључиво право да му се призна ауторство на његовом делу.
- **Право на назначење имена** - сваки аутор има искључиво право да његово име, псеудоним или знак буду назначени на сваком примерку дела, односно да буду наведени приликом сваког јавног саопштавања дела, изузев ако је то у конкретном случају технички немогуће или нецелисходно.
- **Право објављивања** - аутор има искључиво право да своје дело објави и да одреди начин на који ће се оно објавити.
- **Право на заштиту интегритета дела** - аутор има искључиво право да штити интегритет свог дела, а нарочито да се супростави изменама свог дела од стране неовлашћених лица, да се супростави јавном саопштавању свог дела у измењеној или непотпуној форми,

³ Закон о ауторском и сродним правима („Сл.гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016- одлука УС)

водећи рачуна о конкретном техничком облику саопштавања дела и доброј пословној пракси, и да даје дозволу за прераду свог дела.

- **Право на супростављање недостојном искоришћавању дела** - аутор има искључиво право да се супроставља искоришћавању свог дела на начин који угрожава или може угрозити његову част и углед.⁴

1.2. ИМОВИНСКОПРАВНА ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА

Другу компоненту јединстваног субјективног ауторског права чине имовинскоправна овлашћења аутора, ова компонента је део ауторског права који штити материјалне интересе аутора поводом његовог дела. Може се запазити да не постоји јасна линија разграничења између моралноправне и имовинскоправне компоненте ауторско субјективног права, већ се одређеним имовинскоправним овлашћењима штите и нека морална права аутора и обрнуто.

Важећи Закон о ауторском и сродним правима прихватио је мешовиту правну технику дефинисања имовинскоправних овлашћења. Поред ове технике постоји и општи тј. конкретан начин дефинисања имовинских овлашћења. Српски ЗАСП имовинскоправна овлашћења дефинише: генералном клаузулом и таксативним набрајањем имовинских овлашћења. У чл.19, наведеног закона налази се општа клаузула која гласи „ Аутор има право на економско искоришћавање свог дела, као и дела које је настало прерадом његовог дела. За свако искоришћавање ауторског дела од стране другог лица аутору припада накнада ако овим законом или уговором није другачије одређено.“⁵

Постоје различите поделе искључивих имовинскоправних овлашћења аутора. Прву групу чине овлашћења на искоришћавање ауторског дела у телесној форми, а другу групу овлашћења на искоришћавање ауторског дела у бестелесној форми. Следећа подела дели имовинско правна овлашћења на примарна и секундарна.

⁴ На пример аутор уметничке слике може да забрани постављање његовог ауторског дела у јавни тоалет, јер би такво излагање дела могло оштетити његовом делу као и част и угледу самог аутора.

⁵ Закон о ауторском и сродним правима („Сл.гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016- одлука УС)

Према важећем законском решењу у Републици Србији имовинскоправна овлашћења чине:

- **Право на умножавање;** према овом овлашћењу аутор има искључиво право да другоме дозволи или забрани бележење и умножавање дела у целости или делимично, било којим средствима, у било ком облику и на било који начин. Уколико је ауторско дело рачунарски програм, умножавањем се сматра и пуштање програма на рачунару.
- **Право стављања примерка дела у промет,** сваки аутор има искључиво право да другима забрани или дозволи стављање у промет оригинала или умножених примерака свог дела продајом или преносом својине. Стављање примерка дела у промет обухвата: нуђење примерка ради стављања у промет, складиштење примерка дела ради стављања у промет и увоз примерка. Право аутора на стављање примерка дела у промет не делује према оном власнику примерка дела који је тај примерак легално прибавио у Републици Србији од аутора или његовог правног следбеника.
- **Право давања примерка дела у закуп;** аутор има право да другоме забрани или дозволи давање оригинала или умножени примерака свог дела у закуп. Закуп у смислу Закона о ауторском и сродним правима је давање оригинала или умножених примерака дела другоме на коришћење на ограничено време у сврху остваривања непосредне или посредне имовинске користи. Аутор ово право нема када је реч о делима архитектуре, делу примењене уметности, као и делу које је настало ради давања у закуп као искључивог облика искоришћавања дела.
- **Право извођења;** аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи извођење свог дела, при чему се извођењем сматра јавно саопштавање несценских дела уживо пред публиком.
- **Право представљања;** сваки аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи представљање свог дела, при чему се представљање сматра јавно саопштавање сценских дела уживо пред публиком.
- **Право преношења извођења или представљања;** аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи преношење извођења или

представљања свог дела. Преношењем извођење или представљања сматра се истовремено јавно саопштавање, које се изводи или представља публици која се налази изван простора у коме се дело изводи.

- **Право емитовања;** емитовањем у смислу Закона о ауторском и сродним правима сматра се јавно саопштавање дела жичним или бежичним преносом радијски или телевизиских програмских сигнала који су намењени јавном пријему.
- **Право реемитовања;** сваки аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи да се ауторско дело које је емитовано радиодифузијом истовремено у неизмењеном облику и у целости саопшти јавности.
- **Право на јавно саопштавање,** укључујући интерактивно чињење дела доступним јавности. Ово право омогућава аутору да дозволи јавно саопштавање дела, укључујући чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ дела са места и у време које он одабере.
- **Право на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела;** ово право значи да аутор може да забрани прилагођавање, превођење и сваку другу измену свог ауторског дела.
- **Право јавног саопштавања дела које се емитује** - аутор има искључиво право да другоме забрани или да дозволи да његово дело емитује, или реемитује публици на јавним местима.
- **Право јавног саопштавања дела са носача звука или слике.**

Имовинско правно овлашћење аутора су искључива, преносива и трају како за време живота аутора (*inter vivos*) тако и после смрти аутора (*mortis causa*) и то најчешће 70 година после смрти аутора.

1.2.1. ОГРАНИЧЕЊА ИМОВИНСКОПРАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА АУТОРА

Опште је познато да свако субјективно право има одређена ограничења, па тако и субјективно ауторско право. Што се тиче моралноправне компоненте у овој сфери ограничења су мања у односу на имовинско правну компоненту, из разлога што морално правна овлашћења чине суштину ауторског права и њеним ограничавањем ограничавамо и само право аутора. Интереси које законодавац

штити приликом прописивања ограничења имовинских права аутора су: интерес јавне безбедности, слобода интелектуалног стваралаштва, заштита културних интереса итд. Ограничења ауторског права су по свом карактеру изузетци па се морају тумачити рестриктивно.

Постоје различите поделе ограничења имовинскоправних овлашћења аутора, од којих који је најважнија подела на континентални систем ограничења и англосаксонски систем ограничења.

Према Закону о ауторским и сродним правима Републике Србије могу се ограничити само имовинско правна овлашћења аутора. Када долази до ограничавања имовинских права аутора, мора се водити рачуна да ова ограничења несмеју бити у супротности са нормалним искоришћавањем дела, као и да не наносе штету аутору. Поменути закон предвиђа два вида ограничења ауторског субјективног права. Од којих је један суспензија, а други право на законску лиценцу. Код ова два ограничења заједничко је то да се код оба не тражи сагласност носиоца права.

Према законској дефиницији без дозволе аутора и без плаћања наканде објављено ауторско дело може се умножавати или јавно саопштавати ради спровођења поступка предсудским или другим државним органима или у сврху обезбеђења јавне сигурности.

Суспензија може да постоји под следећим условима: ако је дело објављено, да дело представља саставни део догађаја у коме се јавност извештава, и да се искоришћавање примерка дела врши само у оној мери које је потребна за сврху и начин извештавања о догађају.

Законска лиценца је ограничење имовинских права аутора која подразумева искоришћавање ауторског дела без дозволе аутора али уз плаћање ауторске накнаде, и дозвољено је у облику збирке намењене настави, испиту или научном истраживању, умножавање на папиру, путем фотокопија или сличне технике која даје сличне резултате, одломака објављених ауторских дела, појединачних кратких објављених ауторских дела у области науке, књижевности и музике или

појединачних објављених ауторских дела, фотографије, ликовне уметности, архитектуре, индустриског и графичког дизајна и картографије ако се ради о објављеним делима више различитих аутора, осим ако то аутор није изричито забрани. Ово ограничење не односи се на нотни запис музике. Такође, без дозволе аутора, а уз новчану накнаду, дозвољено је у средствима јавног обавештавања умножавање и стављање у промет чланака који су објављени у средствима јавног информисања, под условом да се ови чланци односе на текућа економска, политичка или верска питања. Поред ових облика постоји и законска лиценца, која дозвољава искоришћавање, односно тродимензионално умножавање дела која су трајно изложена на улицама, трговима и другим отвореним јавним местима као и стављање у промет тих примерака без дозволе аутора али уз новчану накнаду. Ово не важи за примерак дела скултуре који се добија отиском из оригалног калупа из којег је добијен и примерак који је трајно изложен на отвореном јавном месту, за нову грађевину која се прави по узору на постојећу и производ који се обликује према делу примењене уметности.

2. АУТОРСКО ДЕЛО

2.1. ПОЈАМ АУТОРСКОГ ДЕЛА

Ауторско дело је оригинална интелектуална творевина из књижевног, научног и уметничког подручја која има индивидуални карактер без обзира на начин и облик изражавања, врсту, вредност или намену.⁶

Сам назив ауторско право је уобичајен у правој теорији, али се поред овог назива користи и духовна творевина у области књижевности, науке и уметности.

За појам ауторског дела битно је да се ради о делу, односно људској творевини, да дело има интелектуални карактер, да је изражен у одређеној форми и да је из подручја науке, уметности или књижевности. Поред ових захтева поједини законодавци захтевају да ауторска дела буду записана на одређену материјалну подлогу, да се испуне одређене формалности и да дело буде објављено.

Сама идеја код творца дела није законом заштићена, већ се делом сматра и штити оно што је коначно створено. Ауторским делом се сматра творевина коју је човек створио одређеном врстом рада. Ауторским делом се не сматрају делови природе које човек није створио већ их је само пронашао.⁷ За настанак ауторског дела карактеристично је да оно представља идеју која је изражена у некој форми.

Ауторска дела се материјализују на више начина од који су два основна први је фиксирање на материјалну подлогу, а други су радња изражавања дела без фиксирања на одређеној материјалну подлогу.

⁶ https://sr.m.wikipedia.org/sr/autorsko_pravo; Приступ 20.09.2016.године

⁷ Нпр. Фигуре у пећинама, камење интересатних облика и сл.

2.1.1. БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ ПОЈМА АУТОРСКОГ ДЕЛА

Форма је један од битних критеријума који се захтева да би се духована творевина могла сматрати ауторским делом. Када се дело налази само у домену ума аутора оно се не може сматрати делом, јер се идеје не штите ауторским правом. Ово је оправдано из разлога што ни један појединац не може да завири у свест аутора и сазна садржину дела. Обзиром да постоје веома различите врсте ауторских дела тако постоје и веома различите форме изражавања дела. Дело може бити изражено како у трајној тако и у мање трајној форми. Ауторским делом се сматрају и скулптуре од леда или снега, иако су обе форме ограниченог трајања.

Оригиналност дела је други битан услов заштите. Да би одређена духована творевина могла да се сматра ауторским делом потребно је да буде оригинална. Развојем дигиталне технологије новост је све мање апсолутна и постаје релативна, јер у данашњем друштву постаје све теже да се створи дело које је потпуно ново и не подсећа ни на једно друго већ створено дело. Постоји подела оригиналности на оригиналност аутора и оригиналност дела. Оригиналност аутора везана је за личност аутора и односи се на личне особине ствараоца дела. Оригиналност дела постоји када је дело ново у области из које је створено. Свако ауторско дело је мање или више оригинално.

Књижевно, научно и уметничко подручје интелектуане творевине из области књижевности, науке и уметности су творевине којима се признаје ауторско право, док се творевинама из области технике призају права из оквира индустријске својине.

2.2. ПОЈАМ АУТОРСКОГ ДЕЛА У ЗАСП И У МЕЂУНАРОДНИМ КОНВЕНЦИЈАМА

Закон о ауторском и сродним правима од 2009.године одређен је појам ауторског дела. Ауторско дело је оригинална, духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, на његову намену, величину, садржину, и начин испољавања као и допуштеност јавног саопштавања. Ово је генерална клаузула из које произилази

да су битни услови да би нека творевина била ауторско дело: оригиналност и форма. Небитни елементи су садржина, уметничка или комерцијална вредност, без значаја је да ли је уметничко дело високе комерцијалне вредности или дело које има минималну вредност нпр. дело које је створило дете. Обе врста дела биће заштићене ауторским правом. Следећи небитан елемент је сврха дела. Такође као небитан елемент појављује се и дозвољеност јавног саопштавања.

У ставу 2 чл.2 Закона о ауторском и сродним правима набрајају се примера ради одређене врсте ауторских дела. Ова листа дела није коначна, па је тако остављено место за нове врсте дела које су у настајању.

- **Писана дела** су дела која су изражена језиком у писаном облику, средство изражавања ових дела је језик у писаној форми. Дело може бити записано на различите начине. Према ЗАСП ауторским делима се не сматрају: закони и подзаконски акти и други прописи, службени материјал државних органа и органа који обављају јавну функцију, службени преводи прописа, и поднесци и други акти у управном или судском поступку.
- **Говорна дела** су ауторска дела која су изражена језиком у усменој форми. Говорним делима могу се сматрати говори, репортаже, интервјуи, али под условом оригиналности.
- **Драмска дела, драмско – музичка, кореографска и пантомимска дела као и дела која потичу из фоклора.** Драмска дела су књижевна дела намењена за приказивање на сцени, док су драмско музичка дела са речима која су створена за сценска призивање са музичким извођењем. Иако су драмско музичка дела створена за сценско призивање она се могу изводити и несценски путем радија, или телевизије. Кореографска и пантомимска дела су она дела чије је средство изражавања покрет људског тела. У неким правима ова дела нису обухваћена појмом драмских дела већ се наводе посебно.

- **Музичка дела** су она дела код којих аутор изражава мисли и осећања путем звукова и тактова. Небитно је да ли је музичко дело фиксирано на материјалну подлогу, јер оно у сваком облику ужива ауторско правну заштиту. Музичка дела се састоје из три елемента, мелодије, хармоније и ритма. Мелодија је низ звукова који изражавају композиторову оригиналност и она је најбитнији део музичког дела. Ритам је однос звукова са различитим временским трајањем и наглашавањем, док је хармонија складно звучање различитих тонова.
- **Филмска дела (кинематографска дела и телевизијска дела).** Филмско дело је веома сложено ауторско дело у коме учествује мноштво стваралаца са различитим улогама.
- **Дела ликовне уметности** ова дела обухваају творевине у области сликарства, графике, вајарства, и слично који се изражавају у простору.
- **Дела архитектуре, примењене уметности и индустријско обликовање.** У ова дела спадају објекти из области грађевине која имају пријатну спољашњу појаву. Није свака грађевина архитектонско дело у смислу ауторског права.
- **Картографска дела** су ауторска дела која садрже дво димензијалне приказе површине неких објеката у одређеној сразмери. Оваквим делима се могу сматрати географске карте, планови, скице.
- **Позоришна режија** је нова врста ауторског дела и представља дело које обухвата поступак прилагођавања већ постојећег дела или стварање садржаја за сценско приказивање у позоришту.

Беранска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела садржи потпуну дефиницију ауторског дела у чл.2 конвенције придвиђа се:

Изрази „књижевна и уметничка дела“ обухватају све творевине из књижевне, уметничке области без обзира на начин и облик њиховог изражавања, као што су књиге, брошуре и остали списи, драмска или драмско – дела, кореографска и пантомимска дела, музичке композиције са речима или без њих, кинематографска дела с којима су изједначена дела изражена поступком сличним кинематографији, дела из области цртања, сликарства, архитектуре, вајарства, дела из области фотографије, дела с којима су изједначена дела поступком сличним фотографији, дела примењене уметности, илустрације, географске карте, планови, скице, и пластична дела која се односе на географију, топографију, архитектуру или науку.⁸

Законодавствима земаљама Уније остављено им је да пропишу да ће књижевна и уметничка дела бити заштићена само ако су фиксирана само на материјалној подлози. Тако је остављена слобода земаљама Уније да одреде заштиту која ће се признавати званичним текстовима из области законодавства, администрације и судства. Збирке књижевних и уметничких дела, која према распореду садржаја представљају интелектуалне творевине заштићене су као ауторска дела, без штете за права аутора на сваку од тих појединачних дела која чине саставни део овакве збирке. Законодавствима земаљама Уније остављено им је да утврде област примене закона која се односи на дела примењене уметности, индустријске цртеже и моделе, као и на услове под којима ће ова дела штити. Заштита према Бернској конвенцији не примењује се на дневне новости или на разне вести које имају карактер обичних извештаја штампе.

Универзалном конвенцијом о ауторском праву⁹ у првом члану ове конвенције предвиђена је обавеза држава потписница да донесу све потребне прописе које ће обезбедити довољне и ефикасне заштите праве аутора и свих других носилаца ауторских права на књижевна, научна и уметничка дела.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (ТРИПС)¹⁰ прописано је да ауторско правна заштита обухвата само изразе а не

⁸ Закон о радикацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела („Сл. Лист СФРЈ“, бр. 14/75 и „Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/86-Уредба)

⁹ http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_en/pdf_en/pdf_ap/autorsko_svetaska_konvencij/pdf

¹⁰ http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/trips.pdf

и идеје, поступке, методе рада или математичке концепте. ТРИПС споразум штити рачунарски програм, као збирку података. Рачунарски програм у изворном коду, заштићен је књижевног дело што је исто решење као и у Беранској конвенцији.

Уговор о ауторском праву Светске организације за интелектуалну својину, овај уговор прописује да се ауторско правна заштита протеже на изразе, а не на идеје и поступке и методе рада или математичке концепте.

2.3. ВРСТЕ АУТОРСКИХ ДЕЛА

Према најраширенијој подели могу се разликовати три групе ауторских дела: изворна, изведена и збирке и колективна дела.

Изворна дела настала су на основу оригиналне инспирације аутора. У процесу стварања ових дела аутор није имао у виду неко већ постојеће дело. У овој врсти дела постоји висок ниво аутентичности дела.

Изведена дела или деривативна ауторска дела настају тако што аутор при стварању дела користи неко друго већ постојеће дело као идеју. Разлика између изворних и изведених дела је уметничка оригиналност, код изворних дела уметничка оригиналност је присутна у већој мери него код изведених. Изведена дела могу бити у другачијој или у истој форми као и оригинална дела. Изведена дела су на пример преводи књига, музички аранжмани и др. За стварање изведеног дела аутор изведеног дела мора да добије сагласност од аутора изворног дела.

Збирком дела сматра се скуп ауторских дела које с обзиром на избор, распоред и друга својства испуњава услове ауторско правне заштите. Аутор збирке је обично уредник збирке и њему припада субјективно ауторско право. Према ЗАСП ауторским делом сматра се збирка која с обзиром на избор и распоред саставних делова испуњава опште услове ауторско правне заштите прописане за ауторско дело. Коауторска и спојена дела су дела у чијем стварању учествују више лица која дају свој стваралачки допринос. Ова дела могу се јавити у свим врстама интелектуалних творевина. Раширена подела коауторских

дела је на нужна и вољна дела. Спојена дела представљају скуп два или више дела која су спојена само ради заједничког коришћења.

3. АУТОРСКО СТВАРАЛАШТВО У ДИГИТАЛНОМ СВЕТУ

Од настанка ауторског права па све до 80 - тих година прошлог века основна форма у којој су се ауторска дела појављивала је била аналогна форма. Са аспекта ауторско – правне заштите и ограничавања ауторско правних овлашћења ово доба је за ауторе било веома поуздано. Могућност за коришћење ауторских дела у аналогној форми било је знатно уже, у поређењу са истим овим делима у дигиталној форми.

Аналогна форма ауторског дела чува оптималну равнотежу између интереса аутора и уживалаца дела с друге стране. Иако, не може сваки пут спречити и онемогућити неовлашћену употребу или неовлашћено умножавање ауторских дела, аналогна форма бар отежава ове врсте злоупотреба. Постоје и дела у аналогној форми која се веома лако могу умножавати. Једно књижевно дело у форми књиге се може масовно умножити фотокопирањем, при чему је потребно поседовање примерка оригиналног дела. С друге стране исто то књижевно дело постављено на интернет може се веома лако преузети и штампати у неограничено број примерака.

Нема сумње да ауторско право у дигиталном окружењу доживљава огромне промене¹¹ у теорији заступљена су различита гледишта која се тичу будућности ауторских дела у дигиталном окружењу. На једној страни су они који предвиђају крај ауторског дела. Док друга група аутора заступа гледиште да дигитална технологија не представља претњу ауторском праву.

Дебата под називом „Ауторско право у дигитално доба“, која је одржана 12.12.2012.године у организацији Центра за истраживање креативне економије, окупила је представнике државних институција, удружења за заштиту ауторских права, представника савременог *copyright* –а и једног члана

¹¹ Спасић, В: Прилагођавање ауторског и сродних права информатичком окружењу, Тематски Зборник радова правног факултета у Нишу – право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе, 2009, други тон, стр.572

опозиционог покрета¹² на дебати било је говора о утицају дигиталних технологија на заштиту ауторских права, и проблематици ауторског права у Србији. Стручњак за ауторско право и ауторско дигитано право Правног факултета у Београду Слободан Марковић указао је да је парадигма ауторског права у кризи, да представници креативних индустрија не одустају од борбе за заштиту својих права и да не постоји модел системске алтернативе ауторском праву. Према мишљењу овог стручњака досадашњи модел заснован на аналогно-информационој технологији уздрман је појавом дигиталних технологија, која је омогућила да умножавање ауторских дела постане веома јефтино, а исто тако и лако и квалитетно. Што је трошак умножавања дела веће то је мања заштита потребна. Када опадају трошкови умножавања дела, расте потреба за већом заштитом. Ови су разлози довели до потребе за јачањем заштите у ери појаве дигиталне технологије и интернета. Међутим, у данашње време све је јасније да иако ауторско право никада није било строжије, злоупотреба је све више.

На нивоу академске расправе постоје разни предлози и идеје за будуће реформе ауторског права, једна од њих подразумева: постепено смањивање искључивих имовинских овлашћења носиоца права; постепено проширивање ограничења ауторског права, и јачање релативне компоненте ауторског права. Слабиће ауторско право као основ за забрану другима да делу приступе на интернету, док ће јачати ауторско право као основ за накнаду која ће се највероватније наплаћивати паушално кроз преплату за интернет.¹³

Може се доћи до закључка да ће ауторско право свакако надживети нове технологије, и ауторска дела у дигиталном окружењу постају све уједначенија. У дигиталној средини сва ауторска дела састоје се из низа битова. Ово је значајно са ауторско правног аспекта, јер ова структура дела доводи до уједначавања. Сами битови један по један ништа не значе али једна свеобухватаност битова представља књижевно дело или музичко дело или слику.

¹² <http://vikki.madmarx.biz/2012/12/14/debata-u-kc-grad-autorsko-pravo-u-digitalno-doba>
приступ 24.09.2016.године

¹³ Марковић, С: „Ауторско право и дигитално доба“, преузето са www.madmarx.rs,
приступ 20.06.2016.

3.1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУТОРСКОГ ДЕЛА У ДИГИТАЛНОЈ ФОРМИ

Најважнија карактеристика ауторских дела у дигиталној форми је променљивост. За разлику од ових дела ауторска дела у класичној форми имају тенденцију непроменљивости. Ова дела се теже модификују и мењају свој карактер. Промене у дигиталној средини доносе одређене проблеме, као што су могућност злоупотребе у коришћењу дела што доводи до повреде ауторских права, и дисбаланс интереса и моћи између аутора и корисника дела на једној страни и уживаоца ауторских дела на другој страни. Развојем технологије уживаоци дела нису више пасивни субјекти, већ су способни да активно учествују коришћењем дела. Из ових разлога постоји потреба за рестрикцијом употреба дела у дигиталној форми, односно за изузимање ових употреба из категорије дозвољених и сврставање у повреде ауторских права.

Друга карактеристика ауторских дела у дигиталној форми јесте аутоматска производња дела. Карактеристично за дигиталну средину јесте да у њој настају нова дела чији је аутор тешко одредив. Пример за аутоматски настанак дела је аутоматско стварање базе података, базе података се штите у форми ауторских дела, непостојањем аутора базе података може доћи до проблема у вези са ауторством. Сами компјутерски програми могу аутоматски производити одређена ауторска дела. Овај феномен доводи до тога да ауторско дело нема човека за аутора, који би био одговоран за настанак дела. У земљама Европе овој врсти дела не пружа се ауторско правна заштита јер им недостаје оригиналност. Није битно да ли се ова дела штите или не штите ауторским правом, битно је да се ова дела комерцијално искоришћавају па је потребно њихово коришћење ограничити фер употребом или неким другим начином заштите.

Идентитичност дигиталне копије и оригинала огледа се у околности да су дигиталне копије потпуно једнаке са оригиналним делима, тако на пример неки текст има потпуно исте карактеристике без обзира да ли се налази на парчету папира, или на на пример УСБ флеш меморији. За разлику од аналогних примерака дела код којих постоји разлика између копија и оригинала.

3.2. ДИГИТАЛНА ОДГОВОРНОСТ И СРЕДСТВА ЗА САВЛАЂИВАЊЕ ДИГИТАЛНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Заступљен проблем у погледу искоришћавања ауторских дела у дигиталном окружењу је немогућност контроле копирања и дистрибуције дела. Из ових разлога све мањи број издавача одлучује се за комерцијално издавање дела на мрежи. Много комерцијалних провајдера ослања се на „уговоре у заглављу“. Код ових уговора агент се обавезује да претражи мрежу и пронађе одређену информацију која је сауговорачу потребна, после чега клијенту прослеђује различите каталоге које је добио од провајдера информација. Аутори компјутерским програмом склапају овакве уговоре са клијентима јер на овај начин решавају проблем неовлашћене употребе програма. Овакви уговори могу да доведу до нестајања ауторског права у дигиталном окружењу. Шифровање дела је такође начин који онемогућује позајмљивање дела без сагласности и плаћања накнаде.

3.3. ДИГИТАЛНЕ НОВИНЕ И ОБЛИЦИ ОБЈАВЉИВАЊА

Све је више доступних часописа под средством различитих онлајн служби. Осим текстуалних верзија напознатијих часописа такође су доступне и видеовести. Цена оваквих часописа је озбиљан проблем који утиче на употребу дигиталног материјала у образовању, иако неки уговори између давалаца информација и образовних институција обухватају продају од аутора или давање дозволе које допуштају универзитетима приступ комерцијалним базама података.

Онлајн часописи полако доводе до елиминисања штампаних примерака дела. Постоје два основна вида електронског издаваштва: комерцијални и некомерцијални.

Слика бр.1: приказ електронских новина ¹⁴

3.4. ДИГИТАЛНА МУЗИКА

Музика се може користити за образовну употребу, за часове теорије музике, као и звук за филмске пројекте, позоришне представе у вези са ауторским правом, као и школске забаве итд. Музика се може посматрати кроз композицију и звучно снимање, ова два дела законом су различито третирана. У оба случаја постоји ауторско правна заштита али се звучно снимање много мање штити него композиција. Звучно снимање може се нарушити на два начина и то умножавањем дела и ремиксовањем дела. За разлику од музичке композиције звучно снимање не нарушава се самосталним поновним креирањем, чак иако то поновно креирање представља покушај умножавања оригиналног звучног снимка.

3.5. ДИГИТАЛНО ОБЈАВЉИВАЊЕ

Развојем дигиталне технологије постало је једноставно да аутор самостално објави своје дело. Иако овакав начин објављивања још увек није опште прихваћен међу ауторима, несумњиво је да је он знатно лакши од уобичајеног начина објављивања који обухвата поред аутора и уреднике и рецензенте који осигуравају квалитет рада. За сам настанак научних часописа нужна су два чиниоца, издавачи и научници у улози аутора рада. Часописи највише зависе од аутора а с друге стране сами аутори зависе од издавача који ће радове објавити. Издавачи одувек диктирају услове објављивања.

¹⁴ www.blic.rs Преузето 24.09.2016.године

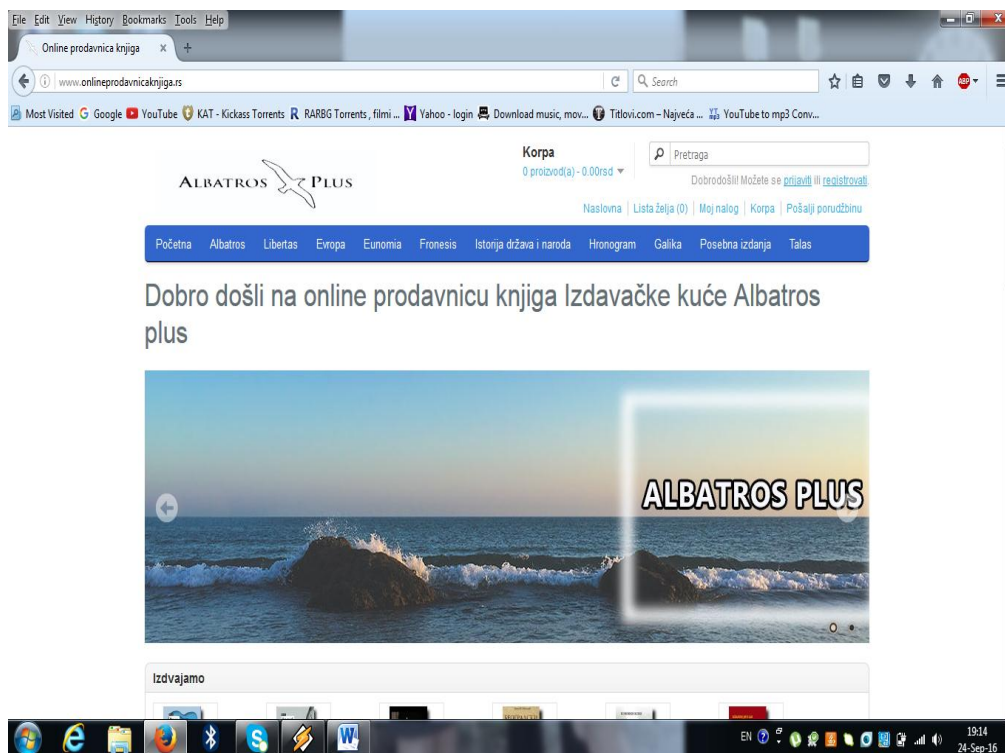
Комерцијални положај аутора почео је да се мења у току 19 века, развојем тржишта за штампу аутори су добили економску улогу какву до тада нису имали. Својину над ауторским делом преноси се са издавача на аутора, коме су у потпуности признаје право на његовим делом. До овога је довела Бернска конвенција и други међународни законски акти, који ауторско право усаглашавају са дигиталним окружењем. Не може да се каже да су издавачи спремни да учествују у свим подухватима објављивања дела. Неки од издавача имају планове за продаје електронског текста, док се други не слажу са будућом сликом издавачке индустрије. За многе издаваче, као и за по неке ауторе и уживаоце дела штампани уџбеници и чланци су незаменљиво средство. Многи аутори и издавачи страхују за безбедност информација, што само придодаје њиховој несигурности у онлајн објављивању.

Електронско издавање не обухвата само онлајн издавање већ и издавање уз помоћ технологија као што је издавање CD-ова. Ови облици издавања су ближи стандардном издавању него што је онлајн издавање.¹⁵ Оне укључују физички трансфер ствари, на којој је записано издато дело од издавача до читалаца. Израда CD-ова обухвата и израду паковања које је еквивалент насловне стране књиге или часописа. Паковање пружа издавачу прилику да читаоцу пошаље поруку који се тиче квалитета, поузданости и озбиљности ауторског дела.

Други облик електронског издавања јесте онлајн издавање где постоји непрекидна веза између издавача и читалаца. Он даје могућност издавачу да у свести читаоца креира визуелну представу о делу, да дело не би било само безлична адреса на интернету. Битна карактеристика онлајн издавања јесте могућност да издавач, читалац, и аутор или уредник буду у сталном дијалогу. Овај дијалог није аутоматски, већ неко мора да даје иницијативу за њега. Дијалог је ефикасан начин да се од читалаца добије повратна информација у вези са производом. На основу ових информација аутор може да дело измени и да га евентуално побољша. С настанком нових дигиталних технологија могућност

¹⁵ Спасић, В: Електронско издаваштво, право и привреда, бр. 9-12/2002, стр.131

крађе ауторских дела је све већа, што условљава да се легална продаја смањује, а тржиште читалаца и уживалаца повећа.

Слика бр.2 Приказ он лине продавнице електронских књига ¹⁶

3.6. ДИГИТАЛНЕ СЛИКЕ

Под појмом дигиталне слике се подразумева приказ дводимензионалне слике са коначним скупом дигиталних вредности које се називају пиксели. Пиксел је наиме, најмањи графички елемент слике, специфичан за битмап слике – у супротности од слика векторске графике. Сlike, да би се претвориле у дигитални облик, морају се спремати као низ битова, односно бајтова (као на пр. у дигиталним фотоапаратима), због чега се мора „превести“ у више мањих делова од којих је сваки одређене боје. Ти делови зову се пиксели и количина истих у појединој слици (између осталог) одређује квалитету слике, али директно утиче и на величину датотеке на диску, а и на стварне димензије (ширина и висина слике).¹⁷

¹⁶ www.onlineprodavnicaknjiga.rs приступ дана 24.09.2016.године

¹⁷ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Piksel> приступ дана 24.09.2016.године

Фотографска и електронска технологија су крајем 20-ог века знатно развиле у погледу добијања лаког, јефитнијег и доступнијег прибављања високовалитетних копија визуелних слика, али та чињеница не даје ауторска овлашћења да се слике могу слободно умножавати и поново користити без сагласности носилаца права. Визуелне слике могу бити оригинална дела, или копије оригиналних дела.¹⁸

С обзиром на начин свога настанка, дигитална слика може бити:

- **Оригинална визуелна слика** - оригинално ауторско дело (или фрагмент дела), и као такво представља уметничко дело, фиксирано у дигиталној или аналогној форми и приказано у визуелном медијуму.
- **Копија оригинала** - представља умножавање оригиналне визуелне слике у дигиталној или аналогној форми. Најчешћи облици умножавања су фотографије, укључујући штампане слајдове од 35мм и колор-транспаренте.
- **Дигиталне слике могу бити копије објављене оригиналних визуелних слика било копија објављене копије** – издата копија представља копију оригиналне визуелне слике која се појављује у делу дистрибуираном путем копија и доступном јавности путем продајем, закупа или давањем на послугу. Као пример за то може бити слика која се налази у изложеном каталогу, који копира уметничко дело која се појављује на CD-ROM-у или онлајн.

Права на дигиталну слику по било ком начину њеног настанка могу имати различите носиоце права, као такво право на коришћење слика мења се не само у односу на идентитет носиоца права већ у зависности од других фактора као што је на пример лиценца.

Директиве се примењују на стварање дигиталних слика и њихову употребу у образовне сврхе, у адекватним институцијама. Образовне сврхе дефинишу се као некомерцијална настава, која је базирана на плановима који се реализују у непрофитним образовним институцијама, усмерена давању доприноса знању и презентовање резултата истраживања на конференцијама,

¹⁸ Спасић, В: Дигиталне слике у америчком праву, Збирка радова Правног факултета у Нишу, бр. 42, 2002, стр.299-318

семинарима. Директиве обухватају претече колекција аналогних слика и новодобијене аналогне визуелне слике, али не примењују се на слике добијене у дигиталној форми, на слике из јавог домена, нити на дела за чију је употребу уживалац добио релевантна права. Дигитална слика јесте визуелно дело које се чува у бинарном коду. Примери дигиталних слика укључују битом уцртане слике и векторску графику.

Колекција аналогних слика представља скуп аналогно визуелних слика системски сакупљених у образовној институцији, у облику слајдова, фотографија, у образовне сврхе.¹⁹

Визуелни онлајн каталог представља базу података која се састоји од малих слика из законских добијене колекције слика из неке институције, на пример. Обухвата порекло и податке о правима или извору слике. Кратка слика, малих димензија и знатно мале резолуције користи се у визуелном онлајн каталогу или видео – приказу, да би се омогућила идентификација снимка у колекцији слика образовне институције.

Веб емитовање или веб - кастинг подразумева приказивање медијских садржаја путем интернета. Веб кастинг омогућава корисницима да слушају радио станице или гледају телевизијске програме и филмове као и да успостављају видео позиве. Идеја о веб кастингу развијена је у раним 90 годинама.²⁰ Пример за веб кастинг јесте разговор на мрежи уживо. Сnet као и неки други сајтови користе термин „webcast“ као начин за означавање живот емитовања.

Веб кастинг користи такозвану технологију гурања „прослеђивање“ информација нечекајући да клијент захтева информацију. Веб кастинг користе како велике корпорације за управљање информацијама на њиховим мрежама тако и приватни клијенти за кућну употребу.

¹⁹ Претеча колекције аналогних слика јесте колекција која је постојала до 31.12.1966.године

²⁰ <https://sr.m.wikipedia.org/sr-el/Veb-kasting>, приступ 25.09.2016.године

Видеотекс је технологија која представља мешавину видео и компјутерских технологија, комбиновање ТВ –а, електронског текста, електронског слања порука и протока података. Слично телетексту овај систем захтева да посматрач има ТВ сет опремељене декодером који дигиталне податке преведи у слику на ТВ уређају.

Digital Video Broadcasting Net, је једна од најсавремених форми која комбинује дигитални сателитски пријемник и сателитски модем у јединствену картицу, која претвара компјутер у мултимедијалну станицу. Уз помоћ ове технологије може се на пример пратити телевизијски програм на рачунару.

3.7. МУЛТИМЕДИЈАЛНА ДЕЛА

Ова нова врста дела настала је у пракси као продукт савремених дигиталних технологија. Префикс мултимедијална значи да се ово дело изражава кроз више медија као што су текст, слика, звук итд.²¹ Мултимедијално дело је заједнички назив за категорију дела која спаја различитих врста дела. Следећа карактеристика ових дела јесте да су она интерактивна, што значи да су конципирана на тај начин да уживалац који помоћу рачунара приступа делу има могућност да мења форму дела. Променљивост форме је последица креирања дела дигиталним путем.

²¹ Марковић, С: op.cit(1999), стр. 136

4. АУТОРСКА ДЕЛА И ДИГИТАЛНА ТЕХНОЛОГИЈА

Током развоја људског друштва смењивала су се различита средства за умножавање ауторских дела. За самог аутора као и за правну заштиту умножавање дела је важна чињеница која је везана за настанак многих правих последица. Иако је умножавање дела за аутора значајно и доноси му многе олакшице, оно с друге стране доноси нове проблеме. Проналазак шампарије јесте моменат у развоју ауторског права које је допринео знатно лакшег и јефтинијем умножавању дела, али и омогућио повреде ауторског права. Поред штампарије, постоје и друга средстава за умножавање дела која су била значајна у одређеном периоду историје као што су касетофони, видео –рекордери, фотокопир апарати, и друга средства за умножавање ауторских дела. Последњих година 20 века долази до развоја информатичке технологије с којим је дошло и до промена у самом ауторском праву. С овим развојем непоставља се више питање да ли можемо неком делу приступити и да ли га можемо умножити, већ актуелан проблем постају неограничене могућности за умножавање ауторских дела. Ове неограничене могућности омогућавају озбиљна угрожавања заштићених ауторских дела и повреде ауторских права која чак могу да доведу и до укидања тих права.

Како би се једно ауторско дело употребило потребно је да оно буде доступно уживаоцима дела. Код дела у аналогној форми није реткост да је примерак дела километрима удаљен од уживаоца дела што отежава приступ делу. С новим информационим технологија а посебно са појавом интернета ови проблеми нестају. Али, се зато јавља друга врста проблема: како да се заштите информације од несаавесних уживалаца који желе више од допуштеног. Из ових разлога ради се на развоју технологије за контролу приступа ауторским делима.

4.1. ИНТЕРНЕТ

Интернет је светска, компјутерска, комуникациона мрежа која се застоји од великог броја засебних рачунара, повезаних у мрежну структуру. Основу мреже чине мрежни чворови који су повезани оптичким везама преко којих се

врши размена информација.²² Интернет се данас све више користи због чега се каже да живимо у дигиталном добу и крећемо се у дигиталном окружењу, сајберспејсу. Сајберспејс је простор комуникације између људи без физичког контакта. Глобална размена информација у најширем простору и потреба за коришћењем тих информација довеле су до стварања глобалних рачунарских мрежа, од којих је интернет најважнија глобална рачунарска мрежа. Интернет технологија омогућава преношење свих ауторских дела у дигиталној форми. Како се види из самог појма интернета, он није јединствена мрежа са централизованом контролом већ је систем мрежа за пренос информација која повезује милионе рачунара и милијарде људи.

Интернет има различите функције, али је његова најважнија функција пружање услуга корисницима мреже. Пренос информација преко интернета остварује се слањем било којих информација, у мањим деловима који се индивидуално усмеравају неком рачунару који је повезан на интернет. Функција интернета делују по принципу клијент - сервер. Сервер је специјални програм на неком рачунару који удовољава захтевима клијената и врши одређене услуге. С друге стране клијент је компјутерски програм који има неки захтев и упућује га серверу. Сервер прима захтев од клијента и опслужује га одговарајућом поруком.

Интернет има мношто **сервиса** од којих су најзначајнији: електронска пошта (e-mail), пренос датотека (file transfer protocol); интерактивни рад на удаљеном рачунару (telnet); интерактивне поруке (chat).

Поред ових постоје и многи други мрежни сервиси интернета који се могу поделити на:

- јавне сервисе;
- сервисе за претраживање и
- сигуросне и системски сервиси.

²²

<https://sites.google.com/site/slobodan89denic/our-memebers> , приступ 25.09.2016.године.

Када имамо у виду специфичност ауторског дела у дигиталном окружењу, за ову тему веома су битни јавни интернет сервиси у које спадају меилинг листе Usenet News, Newsgroups, и www (world wide web).

Мејлинг листе су листе помоћу којих се проширује имејл. То су листе клијената који имају одређена заједничка интересовања. Порука се шаље свим клијента са листе које су предплаћени.

Usenet News сервис је сервис интернета који обухвата мноштво конференција са индексом тема о којима се расправља. Овај сервис је само унапређење претходно објашењење маилинг листе. Код овог сервиса, као и код маилинг листе порука послата на групу стиже свим заинтересованим клијентима.

Newsgroups је врста јавних сервиса, код кога су поруке организоване по дискусионим групама. Свака дискусиона група има своје име. Већина Newsgroups прихвата све поруке које стигну и прослеђује их свим осталим корисницима.

WWW (world wide web) је хипермедијални систем који обезбеђује униформи приступ великом броју докумената и сервиса. www омогућава приказивање слика, текстова, звукова, видео записа и других различитих информација. Овај систем је дистрибуирани систем јер се медијски документи могу налазити на било ком веб серверу на интернет мрежи. Програми који омогућавају кретање кроз www зову се претраживачи. Најпознатији претраживачи на интернету су: google; yahoo и многи други. Веб, подржава нови протокол за комуникацију назван http (hyper text transfer protocol) и нови формат за опис докумената html (hyper text markup language). Сервиси за претраживање омогућавају клијенту да претражује датотеке на интернету.

4.2. ИНТЕРНЕТ И АУТОРСКА ПРАВА

Заједничка тачка између ауторских права и интернета је чињеница да је ауторско дело информација.²³ Интернет поред свих погодности у себи крије и одређене опасности које га чине идеалним средством за емитовање незаконитих информација као и за повреде ауторских субјективних права аутора.²⁴ Постоји потреба за ограничавањем слободе на интернету, јер као и у било којој сфери несме постојати апсолутна слобода јер она прелази у анархију. На интернету комуницира много лица, од којих свако има своју улогу на мрежи, па свако мора сносити и одређену одговорност за оно што се у комуникационом ланцу на интернету догађа, а што би неком лицу могло причинити штету. Кретање информација на интернету обухвата више врсте радњи и активности, од којих су најважнији емитовање, пренос, стављање на располагање информација, пријем и коришћење информација. У овом процесу учествују различита лица која имају и различите функције.

Први у низу лица која учествују у размени информација на интернету су снабдевачи. Снабдевачи су аутори порука, издавачи веб сајтова и снабдевачи он-лајн сервиса кој су одговорни за садржај информације које емитују на интернету. Следећи у низу су директори публикација, и модератори. Модератори листе који филтрирају информације пре него што се информације ставе на листу.

4.3. ТЕХНОЛОГИЈЕ ВЕЗАНЕ ЗА АУТОРСКО ПРАВО

Шифровање је технологија код којих се поруке које на интернету пролазе кроз много различитих компјутера шифрују како би се обезбедила приватност и безбедност информација.

Нека савремена истраживања везана су за стварање дигиталних дела код којих је отежано копирање а олакшано добијање дозвола за искоришћавање. Овакве технологије једним именом називају се DRM. Најједноставнији систем у

²³ Марковић, С : *op.cit.*1992, стр.11

²⁴ Спасић, В: Одговорност кључних лица за кретање информација на интернету, *Право и привреда*, 5-8 2000, стр. 677.

оквиру ове технологије базира се на сигурном преносу дигиталног материјала између пошиљаоца и примаоца

Дигитални објекат је информација као што је на пр. слика или компјутерски програм које је шифровано и тако упаковано у омот софтвера. Уз помоћ дигиталних технологија шифровани дигитални објекат постаје податак који није шифрован. Такав податак може даље бити копиран. Легални посматрач је појам који представља компјутерски програм који дигитални објекат држи под својом контролом и не дозвољава уживаоцима да са делом предузимају недозвољене радње.²⁵

Дигитални водени жиг је промена дигиталног дела као на пр. уграђивање лика или фотографија. Водени жиг не може бити примећен голим оком али се може детектовати компјутерским програмом. Уколико водени жиг садржи серијски број свака копија дела са воденим жигом може бити унета и снимљена било где што омогућава аутору да пронађе извор неауторизованих копија. На интернету постоје и распршена дела. Ова дела се састоје из мноштво фајлова који су ускладиштени на једном компјутеру или на више њих. Оваква дела се не могу копирати једноставно притиском на само један тастер јер нису јединствена.

4.4. КОНТРОЛА КОРИШЋЕЊА АУТОРСКИХ ДЕЛА И ДИГИТАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈА

Све је већа потреба за развијање нових метода за контролу коришћења ауторских дела. Криптографија је поступак којим се разумљиве информације преводе у неразумљив облик применом шифре, при чему је могуће враћање информације у првобитно стање. Криптограм је текст, писмо које је сачињен тајним знацима. Потреба за криптографијом појавила се одавно као потреба људи да шаљу поруке примаоцима а да нико други не сазна садржај тих порука. Формирање садржаја, којим се сакрива пуни текст назива се емкрипција. Емкриптована порука назива се шифрованим текстом, док се поступак стварања

²⁵ Уколико је клијент платио да дело само чита, легални посматрач би спречио клијнта да дело штампа и на тај начин прави нелегалне копије.

пуног текста назива декрипцијом. Постоје два велика типа криптографије, од којих је прва симетрична криптографија, код које се исти кључ користи за шифровање и дешифровање. Сладећи облик је асиметрична криптографија код које се порука скрива једним кључем док се другим кључем открива. Корисник поседује један приватни и један јавни кључ. Он свој јавни кључ дели са корисницима а чува скривени односно приватни кључ. У овом типу криптографије сви могу писати кориснику уз помоћ јавног кључа али само корисник може да дешифрује поруку приватним кључем. Овакав пренос доводи до преноса веродостојних података, јер садржај података знају само овлашћена лица. Дигитални потписи јесу значајно поље примене криптографије. Процедура провере веродостојности ауторских дела подразумева дигиталне потписе. Дигитални потписи се користе за идентификацију извора информација помоћу посебног кода који се шаље заједно са поруком. За разлику од шифровања информација се не трансформише, већ се шаље као отворени текст.

²⁶ Сличности између алогитама за шифровање и дигиталног потписа јесте чињеница да се заснивају на математичкој функцији и приватном кључу који се примењује на информацију. Поред ове сличности обе методе имају две сврхе и то: да гарантују идентитет пошиљаоца информације и да обезбеде неизменљивост информације у процесу преноса. Програми који стварају дигиталне потписе заснивају се на математичкој функцији. Коришћењем једног алгоритма та функција се примењује на документе које пошиљилац жели да потписе. Када се порука прими, проверава се веродостојност примљеног документа уз помоћ јавног кључа. После тога исти алгоритам користи се за генерисање јединственог броја из текста поруке и пореди се добијени број са оним дешифрованим који је стигао са поруком. Поклапање ова два броја значи да је порука од пошиљилаца до примаоца стигла неизмењена. Основне функције јавног кључа да се аутор информације идентификује и да се омогући сигурност преноса неизмењене информације. Криптографија јавним кључем понекад изискује и учешће трећих лица који се баве администрирањем и објављивањем јавних кључева. Код примене електронског потписа постоје проблеми који се тичу инфраструктуре за јавне кључеве. Други проблем јесу техничке несигурности у области информатике.

²⁶ Спасић, В: Дигитални потпис у светлу директиве ЕУ, Симпозијум по рачунарским наукама и информационим техноогијама, Зборник радова YOINFO, Ниш, 2004

4.5. УПОТРЕБА ЗАШТИЋЕНИХ ДЕЛА

Како би заштитили своја ауторска дела аутори се често ослањају на различите софтвере који штите дело од неовлашћених употреба. Ова заштита постиже се на тај начин што се хардвер програмира да чита информацију која се кодира и која је садржана у каналу за дигиталну подкодирање информација. На основу информације коју добије хардвер може дозволити копирање дела, али ће такве копије бити означене шифрама како би се даље копирање ограничило или онемогућило. Мере за заштиту дела од неовлашћене употребе су енкрипција, дигитални потпис и стеганографија. Ове мере се морају спроводити пажљиво како би дела штитиле без отежавања употребе дела.

Како би дело могло да се употребљава потребно је да аутор, коришћење своје ексклузивно право своје дело стави у промет. У Закону о ауторском праву дигиталног доба, извршена је ревизија дефиниција појмова преношења и издавања. Према Закону о ауторском праву из 1976.године преношење подразумева само јавно саопштавање неког дела, док према савременом закону преношење обухвата и преношење умножених примерака. Издавање дела зависи од тога да ли је дело дистрибуирано у јавност, ако је дело доспело у јавност путем трансмисија, то значи да се дело може издати путем трансмисије копија дела у јавност. Не сматрају се све пренесене копије путем трансмисије издатим, тако на пр.имаил поруке се не сматрају издавањем.

4.6. ТЕХНОЛОШКА И СЕРВЕРСКА ЗАШТИТА ДЕЛА

Под технолошким мерама подразумева се било која технологија која или уређај која у редовном функционисању спречава или ограничава радње искоришћавања, укључујући и приступ делу, за чије предузимање не постоји овлашћење аутора или титулара другог права.²⁷

²⁷ Радовановић С.: Технолошке мере заштите у систему заштите ауторског права, Зборник радова правног факултета у Новом Саду 1/2011, стр. 400

Постоје три врсте технолошких мера заштите ауторски дела. Прва група мера јесу мере контроле приступа које имају за циљ да омогуће неовлашен приступ, од којих су најпознатије лозинке и криптовање. У другу групу спадају технолошке мере контроле искоришћавања и оне спречавају неовлашћена лица у предузимању одређених радњи на које је само аутор овлашћен. И трећа група мера усмерена је на заштиту интегритета дела, па као такве спречавају неовлашћене измене дела од стране неовлашћених лица. Посматрајући однос доктрине фер употребе и технолошке заштите, запажа се да фер употреба не захтева да власник ауторског права дозволи или олакша недозвољен приступ делу.

Данашња технолошка решења знатно повећавају могућност заштите дигиталних дела. Криптографија игра веома важну улогу у контроли приступа и употребе заштићеног материјала, о чему је већ било речи.

Серверска контрола приступа дела регулише се контролом приступа изворима копија дела и серверима. Контрола приступа се оставрује кроз процедуре идентификације и аутентификације, помоћу којих се неовлашћеним корисницима онемогућава приступ серверу, а на тај начин и неовлашћен приступ ауторским делима. Сви провајдерски сервиси контролишу приступ својим системима. Неки провајдери дозвољавају неограничен приступ информацијама на серверима, док други провајдери не дозвољавају приступ не пријављеним корисницима.

Поред серверске контроле приступа, постоји и контрола приступа делу на нивоу фајла, ова заштита послужиће се уз помоћ помоћног сервера. Овакви помоћни сервери контролишу ко и коликој мери може да користи заштићено дело. Ове рестрикције се остварују уз помоћ својства помоћног софтвера или или утврђивањем посебног формата фајла. Такође помони софтвер понекад ограничава степен до кога клијент може да манипулише делом.²⁸

²⁸ Понекад је дозвољено да корисник чита дело на итернету и да га download-ује, али се онемогућава штампање и измена ауторског дела.

4.7. СТЕГАНОГРАФИЈА

Стеганографија је научна дисциплина која се бави прикривеном разменом информација. Стеганографијом се преноси скривени садржај, унутар неког медија.²⁹ Стеганографија се у оквиру ауторског права користи у облику воденог печата за заштиту ауторских дела.

Најчешћи облик употребе стеганографије у области ауторског права јесте водени печат, којим се штите ауторска дела. Дигитални водени печат додаје се у датотеку тако да је његово уметање неприметно. Дигитални водени жигови користе се за заштиту ауторских права, за заштиту од копирања и проверу аутентичности.

Стеганализа је метода којом се откривају стеганографске датотеке, а сама анализа заснива се на анализи битова и великих датотека. За разлику од криптоанализе код које је извесно да криптовани подаци садрже поруку, код стеганализе анализирају се потенцијалне датотеке које могу да садрже скривене поруке, али то не мора да буде случај. Кда посматрамо једну интернет страницу, неограничени су начини на који се може сакрити једно ауторско дело. Текст на пример може бити скривен унутар странице ако је исте боје као и позадина. Такав текст се може одкрити селектовањем целе странице, при чему би позадина променила боју а сам текст би постао видљив.

Основне технике стеганографије јесу технике којима откривају скривени садржаји унутар неке датотеке. Неуобичајени узорци стеганографских датотека указују на могућу скривену датотеку унутар узорака. Прегледом текста могу се пронаћи неправилности у размештају речи и размацима, који указују на скривене поруке. Унутар слика, које су изобличене на неки начин, или имају неке промене у боји, такође указују на могућност постојања скривене поруке. Напад с познатим носачем је стеганалитички напад који подразумева упоређивање стеганографског носача са датотеком која садржи скривену

²⁹ Стеганографијом може да се преноси нека скривена порука унутар слике или текста или видеа. Преносни медијум се назива носач, и он је саставни део свакодневне комуникације, како не би привлачио пажњу на себе.

поруку. Поступком упореивања различитих стеганографских датотека могуће је пронаћи узорке који представљају потпис стеганографског алата. Уколико изворни стеганографски носач није доступан, онда су изведени потписи довољни за индикацију постојања скривене поруке и идентификацији стеганографског алата који је кориштен за метање тајне поруке.

4.8 ДИРЕКТИВА 2001/29/ ЕЗ ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА И ВЕЋА О ХАРМОНИЗАЦИЈИ ОДРЕЂЕНИХ АСПЕКТА АУТОРСКОГ И СРОДНИХ ПРАВА У ИНФОРМАТИЧКОМ ДРУШТВА

Ова директива донета је 22.05.2001.године, при доношењу директиве вођено је рачуна о оснивању Европских заједница, предлогу комисије и мишљењу економског и социјалног савета. С обзиром да је основни циљ европске уније успостављање јединственог тржишта потребно је усклађивање закона о ауторском и сродним правима на нивоу држава чланица. На састанку на Криту 24/25.јуна 1994.године Европски савет нагласио је потреб за општим и флексибилним правним оквиром у оквиру информатичног друштва. Указано је на потребу да се подстакне развој информатичког друштва у Европи. За постизање овог циља поред осталог потребно је и јединствено тржиште. Ускађивање закона из ове области допринело би и развоју четири основне слободе Европске уније. Усклађени закони довели би веће сигурности и високе заштите ауторских права. Није потребно стварање новог концепта заштите ауторских права, већ је потребно само прилагодити и допунити актуелне захтеве о ауторско и сродним правима. Ако се не постигне хармонизација на нивоу заштите ауторских и сродних права, може доћи до знатних разлика у заштити, па самим тим и ограничењима у слободи кретања услуга и производа који су засновани на ауторским правима, а што даље води до расцепканости јединственог тржишта. Резултат таквих разлика би даљим развоја информатичког друштва довео до незаконитог искоришћавања ауторских права у дигиталном окружењу. Хармонизација ауторског и сродних права за основу треба имати високи степен заштите, јер су ова права откључне важности за интелектуално стваралаштво. Самим тим њихова заштита помаће да се осигура

креативност аутора. За коришћењем ауторских дела аутори требај добити одговарајућу новчану накнаду. Ефикасна заштита ауторских и сродних права је главни начин за осигурање потребних ресурса за европску интелектуално стваралаштво.

Резултат одржане дипломатске конференције коју су организовале светске организације за интелектуално власништво (WIPO) је 1996.године јесту два нова уговора WIPO уговора о ауторском праву и WIPO уговора о издању која се баве заштитом аутора односно издавача.³⁰

Морална права аутора остварују се у складу са прописима држава чланица и одредбама Бернинске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела WIPO уговора о ауторском праву. Овим су морална права аутора остављена изван ове директиве.

У првом поглављу директиве одређен је циљ и подручје примене директиве. Директива се бави правном заштитом ауторског и сродних права у оквиру унутрашњег тржишта с посебним нагласком на информатичко друштво. Изузетак од правне заштите ове директиве су: правна заштита рачунарских програма, право давања на послугу, и одређена правна средства сродних права и ауторска права која се емитују преко сателита или путем кабловске ретрасмисије, такође се не регулише трајање заштите ауторског и сродних права и правна заштита база података.

Друго поглавље регулише права и изузетке прописане Директивом. Аутори, извођачи, произвођачи фонограма, продуценти првих снимака филмова и радио дифузне организације снимака емисија уживају право на умножавање, право на стављање дела на располагање јавности, и право на дистрибуцију дела. Ова права су искључива права носилаца ауторско правних овлашћења. Право на стављање на располагање дела јавности не исцрпљује се ни једним поступком преношења садржаја јавности или чињење дела доступним јавности. Право дистрибуције такође се не исцрпљује унутар Европске уније у односу на

³⁰ Директива 2001/29/ЕЗ Европског парламента и Већа од 22. свибња 2001. о усклађивању одређених аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву

оригинал или копије дела, осим у случају када је прва продаја или други пренос власништва у Европској унији на ауторским делом учињен од стране носиоца права или уз његову сагласност. Даљем тексту директиве прописана су ограничења које државе чланице могу прописати, а која се тичу набројаних права ауторских стварала.

Треће поглавље Директиве посвећено је заштити техничких мера и информација у управљању правима. Државе чланице обавезују се пруже адекватну правну заштиту против заобилажења ефикасних техничких мера које одређена особа спроводи у знању или са разумним веровањем да их друга особа намерава заобићи. Обавеза је држава чланица да осигурају правну заштиту против производње, увоза, дистрибуције, продаје, давања у зајам направа чија је сврха заобилажења мера заштите, и који су креирани или прилагођени да омогуће избегавање ефективних техничких мера. Државе чланице дужне су да осигуре правну заштиту против било које особе која свесно и без одобрења врши уклањање или измену електронских информација о управљању правима, дистрибуцију или увоз ради дистрибуције и чињење доступним јавности заштићени ауторских дела која су без одобрења уклоњене или измењене електронске информације о управљању правима. Информација о управљању правима су оне информације које су дате од стране носиоца права и које идентификују дело или други садржај који се штити директивом.

Последње поглавље директиве између осталог регулише санкције које се имају применити када се одређено право прекрши. Санције морају бити ефикасне, пропорционалне. Државе чланице су дужне да предузимају мере које носиоцима права чији су интереси угрожени омогућавају покретање поступка за накнаду штете, или покретање поступка за судску забрану, или подношење захтева за заплону прекршајног материјала или уређаја и производа и компоненти који су намењени заобилажењу ефикасних техничких мера.

Директива се примењују у основу на сва дела и друге садржаје који су у њој наведени, а који су на дан 22.12.2002.године заштићени прописима држава чланица из области ауторског и сродних права. Директива се примењује на начин да се не доводе у питање поступци који су закључени или стечена права

пре 22.12.2002.године. државе чланице дужне су да усвоје прописе који су усаглашени са директивом. Прописе које усвоје државе чланице садрже упућивање на ову директиву. Такође је и предвиђена је и обавеза држава чланица да Комисији доставе текст главних прописа националног законодавства која су донета на основу директиве. Директива је ступила на снагу дану објављивања у Службеном гласилу Европске уније. Предвиђен је и систем контроле примене директиве који подразумева да Комисија подноси Европском парламенту, Већу и Економском и социјалном савету не касније од 22.12.2014.године и на сваке три године после овога извештаје о примени директиве, који се састављају на основу информација добивених од држава чланица. Директивом је прописано и успостављање конкатног одбора чији су чланови представници надлежних власти у државама чланица, овим одбором председава председник Комисије и састаје се на иницијативу председавајућег или на захтев држава чланица. Задатак одбора је, да испитује утицај директиве на функцију заједничког тржишта, да организује консултације о питањима која су важна за примену директиве, да омогући размену информација о догађајима о законодавству и судској пракси, као и у економији, култури и технологији, те да делује као форум за утврђивање стања на дигиталном тржишту заштићених ауторских дела.

5. ЗАШТИТА АУТОРСКИХ ДЕЛА У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ

Ауторско - правна заштита у дигиталном окружењу има за циљ да одржи равнотежу између интереса аутора и интереса уживаоца дела. Постојећа правна равнотежа заступа слободну размену идеја и штити економске интересе власника. Ауторско право штити дела у традиционалном облику, ова заштита треба да се прошири и на ауторска дела у дигиталном окружењу, како би се спречиле злоупотребе ауторских права. Актуелни закон односи се на штампарско окружење у коме се исти умножени примерак користи за чување, дистрибуцију и употребу дела, а истовремено вршење од једне функције захтева стварање више од једног примерка. Када имамо у виду дигитално окружење, чување, преношење и употреба остварују се алгоритмима, а не уможавањем примерака као што је то случај са делима у традиционалној форми. Из ових разлога потребно је да се законска заштита уподоби, како би служила ефикасној заштити ауторских дела у дигиталном окружењу.

Као што смо рекли на почетку веома је битно да се одржи економски оквир односа између аутора и уживаоца дела заштићених ауторским правом. Како би се овај циљ постигао потребно је да се дела употребљавају на начин који би ствараоцима и власницима обезбедио повратак инвестиција у нове интелектуалне производе. Потребно је подстицати слободну тржишну размену ауторских дела и ограничити могућност монополиста да уживаоцима онемогуће приступ информацијама које су економичне и погодне за употребу. Доктрина прве продаје актуелна је и у дигиталном окружењу. Могућност библиотеке да дају на послугу књиге базира се на овој доктрини. Дигитална дела се могу одмах умножити и преносити, док се оригинали чувају. Из ових разлога власници ауторских дела страхују да би ширење доктрине прве продаје на дигитално окружење угрозило њихова права.

Што се тиче заштите ауторских дела у дигиталном окружењу потребно је да се створи могућност лакшег придржавања закона, што би подразумевало једноставно остваривање права и једноставно плаћање, као и очување фер употребе. Сложени систем за давање сагласности дела заштићени ауторским правом може да охрабри нарушавање ауторских права или неправилно

сужавање изузетка фер употребе. Закон би требало да створи повољан оквир за добровољне уговорне споразуме који би обезбедили фер приходе власницима ауторских права и подстицај ширења информација.

Поступци пред надлежним органима треба да омогуће бољу примену закона и могу служити као оруђе за јачање свести појединаца унутар образовне заједнице, а према ономе што закон захтева. Потребно је да се у складу са законом спроводе казне како за повреде ауторских права тако и за поседовање и усвајање технологија и техничких средстава који користе за илегалне сврхе.

Основна одлика дигиталних ауторских дела јесте могућност да се сачине у неограничени број идентичних копија, а без опасности да се изгуби на квалитету. За разлику од дигиталних аналогни подаци временом губе на квалитету. У дигиталном окружењу теже је сачувати апсолутну приватност података, баш из разлога могућности брзог и лаког приступа и копирања. Могућност злоупотребе је још већа када се подаци налазе на некој јавној мрежи попут интернета.

Многе компаније, који су носиоци ауторских и сродних права, озбиљно се баве заштитом својих ауторских права. Ова заштита је још увек у почетној фази.³¹ Развој дигиталне технологије омогућио је корисницима да дигитални садржај користе на различите нове начине, па је носиоцима ауторских права постало све теже да контролишу кретање примерака својих ауторских дела. Због оваквих потешкоћа створили су се различити системи чија би функција била да контролишу вршење дигиталних права. Резултат развоја система био је стварање Digital Rights Management – управљање дигиталним правима. Дигитално управљање правима јесте заједнички назив за скуп технологија које носиоцима ауторских права омогућују контролу употребе неког дигиталног записа или садржаја било које врсте. Примери за управљање дигиталним правима су: компанија може да подеси своје сервере електронске поште да

³¹ У току 2005.године компанија Sony пустила је у продају музичке дискове, који су наизглед били обични дискови. При пуштању ових дискова на рачунару клијенти су почели да примећују грешке у раду апликација, неке су се чак и замрзавале. На овим дисковима су у ствари постојали многобројни скривени фајлови који нису могли да се избришу. Sony је ове дискове на овакав начин пустио у промет ради заштите својих ауторских права.

блокирају слање електронских порука које садрже тајне информације; сервер за читање књига на интернету ограничава приступ, копирање и штампање електронских књига, које је супротно правилима које су одредили носиоци права; филмски студио на своје дискове поставља софтвер који ограничава број копија које корисник може да направи.

5.1. УПРАВЉАЊЕ ДИГИТАЛНИМ ПРАВИМА (Digital Rights Management - DRM)

Дигитално управљање правилима је јединствени назив за скуп технологија које носиоцима ауторским правима омогућавају контролу употребе неког дигиталног записа, односно дигиталног садржаја. Дигитално управљање правима се у првом реду користи за заштиту духовних интелектуалних садржаја као што су слике, музичка и филмска дела. Сврха дигиталног управљања је да контролише коришћење ауторских дела, на тај начин што онемогућује приступ, копирање, преношење или претварање у неке друге формате. DRM је јако сложен феномен и подразумева веома различите начине за контролисање коришћења ауторско правних дела. DRM остварује заштиту уз помоћ техничких и технолошких средстава. Нај важнији део DRM система је техника воденог жига. Водени животи представљају уметање дигиталних сигнала у ауторско дело, у сврху праћења и контроле копија дела. DRM се дели на више генерација код којих се прва односи на сигурност и енекрипцију средстава заштите од неовлашћеног копирања. Друга генерација односи се на опис, размену и праћење свих начина који се тичу употребе права аутора. Е – DRM је назив за технологије управљања дигиталним правима који се користе за заштиту пословних докумената.

DRM систем има и присталице, али и критичаре. Аргументи за DRM технологију говоре да ова технологија ауторима пружа заштиту и осигурава им сталне приливе прихода, с друге стране критичари наглашавају да DRM технологија уводи ограничења која прекорачују законске оквире ограничења. Такође се могу наћи ставови да DRM технологије угрожавају слободна кретања на тржишту. Управљање дигиталним технологијама је најчешће у филмској и

музичкој индустрији али се веома често појављује и у области издаваштва електронских књига.

Постоје две поделе управљања дигиталним подацима. У функционалном погледу DRM технологије могу се поделити на три подручја, од којих је прва „стварање имовине и задржавање интелектуалне својине“, како се по самом називу може закључити овај део бави се начинима како се треба управљати створеним ауторским делом да би се он могао размењивати. Други део „управљање имовином и интелектуалном својином“ односи се на трговину ауторских дела. На крају „употреба имовине обухваћене интелектуалном својином“ односи се на управљање употребом ауторских дела када су она већ стављена у промет. У информацијском смислу DRM технологије укључују моделирање ентитета, идентификацију и попис ентитета и изражавање тврдњи о правима.

Земље чланице WIPO конвенције потписале су WCT (WIPO Copyright Treaty) споразум. Између осталог овај споразум обавезује потписнице да донесу законе који би онемогућили заобилажење DRM технологија. Државе англо-америчког правног система донеле су DMCA (digital millennium copyright law). Овај акт представља додатак Закона о ауторским правима који забрањује избегавање DRM технологије. Заобилажење технологије која штити одређено ауторско дело илегално је ако је учињено са намером наношења штете носиоцу ауторских права. У Европи донесена је EU Copyright Directive које обавезује чланице Европске уније на доношење потребних закона из ове области.

Постоје различити начини за обилажење DRM технологије. Један од чешћих метода јесте копирање музике и њихово снимање на диск тако да се добија диск у жељеном формату без DRM заштите. Веома често се снижава квалитет аудио садржаја на пример тако што се аудио садржај компресује у Мр3. У новије време створене су апликације које уз помоћ декрипцијског кључа пресеђу податке у току преноса и снимају их у датотеке без заштите. Још један од начина избегавања DRM технологије везан је за претварање дигиталног сигнала у аналогне сигнале. Наиме, сваки дигитални сигнал се на крају мора претворити у аналогни сигнал који се састоји из светлосних и звучних

компонената. Оваквим сигналом могуће је лако руковати јер они нису подобни за DRM заштиту.

Протеклих година створени су различити системи управљања дигиталним правима, али ни један од њих није дао жељене резултате, односно није се дошло до равнотеже између заштите права аутора и уживалаца дела.

5.1.1. ПОДЕЛА ТЕХНОЛОГИЈА УПРАВАЉАЊА ДИГИТАЛНИМ ПРАВИМА

Према врсти права које се штите технологије управљања дигиталним правима могу се поделити на технологије за заштиту филма, технологије за заштиту музике и на крају технологије за заштиту текста.

5.1.1.1. DRM ТЕХНОЛОГИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ ФИЛМА

Постоје три система за заштиту дигиталног видео садржаја, од којих је први CSS систем или систем за скрембловање садржаја. Овај систем за заштиту користи заштићену 40-битну енкрипцију низа CSS технологију. Поједини произвођачи DVD уграђују ову технологију у читаче и дискове. Ова технологија је сада већ застарела јер се показало да је веома лако отклонити.

PMP (protected media path) је систем којим се ствара заштићено подручје унутар ког се репродукује DRM садржај, садржај медијске компоненте задужене за репродукцију. Апликација заштићеном подручју прослеђује контроле без потребе за руковањем незаштићеним подацима. Да би се спречило неовлашћено копирање операциони системи спроводе изолацију и надзор над DRM садржајем. И овај систем заштите је погодан за нападе пирата. Обзиром да су у данашње време јако распрострањени неауторизовани оперативни системи, који не садрже PMP технологију, ова врста заштите нема велики опсег примене. Само ауторизовани примерци оперативних система забрањују „скидање“ слика, филмова или програма. Ауторизовани Windows оперативни системи онемогућују повреду ауторских права, док је са неауторизованим оперативним системима свака повреда лакша.

AACS је технологија која онемогућава приступ и копирање ауторских дела која су смештена на оптичке дискове. Ова технологија је веома слична систему за скрембловање садржаја, али је разлика у организацији декрипцијских кључева.

Видео на захтев омогућава изнајмљивање и пријем мултимедијалних садржаја уз могућност неограниченог приступа изнајмљеном садржају у одређеном временском периоду. Сваки аутор у стварање свог ауторског дела улаже одређену количину новца, коју на неки начин може да поврати уз помоћ технологије видео на захтев. По неки аутори се не усуђују да своја ауторска дела става на располагање овом систему јер се подаци чувају на серверима и преносе се путем интернета, што може довести до крађе садржаја. Аутори требају да буду сигурни да ће њихова дела бити заштићена, пре него што дође до реализације онлајн дистрибуције. Проблеми који се јављају код реализације видеа на захтев, могу се односи на прикупљање таксе и заштиту од крађе. У Србији на пример видео на захтев нуди дистрибутер дигиталног садржаја IPTV. Он представља својеврстан електронски видео клуб који делује на тај начин што се најпре изабере садржај који жели да се изнајми, затим се изврши изнајмљивање, плаћање накнаде, најчешће електронским путем. На крају се уноси ПИН за потврду наручивања после чега је садржај кориснику доступан за гледање.³²

Актуелно питање у вези ауторских права на филмска дела је њихова заштита. Главни проблем носиоца ауторских права на филмска дела јесте могућност крађе. Дигитални садржај је у дигиталној форми али се преноси преко јавних мрежа све до корисника где се поново налази у дигиталној форми. Копије филма морају се разликовати од оригинала, али тако да не долази до смањења квалитета слике. Видео на захтев има осетљиве тачке код којих се може доћи до дигиталне крађе. Постоји неколико врста дигиталне крађе, од којих је прва крађа са сервера на коме се информације чувају. Ако сервер није обезбеђен на адекватан начин може доћи до неовлашћеног преузимања

³² http://www.blic.rs/vesti/mts_vesti/video-na-zahtev/6y4be0r приступ 27.09.2016.године

директно са сервера. Могућа заштита од крађе може се постићи чувањем видео садржаја у шифрованој форми. Друга могућност крађе је приликом преноса података. Ова врста крађе извршава се тако што се подаци који се преносе, од стране пирата се преузимавају до неког сервера пирата и на том серверу чувају. Трећи и последњи вид крађе јесте крађа код корисника дела. Ова врста крађе извршава се тако што се плати легално коришћење видеа, после чега се прави неовлашћена дигитална копија дела, која се даље користи и емитује.

5.1.1.2.DRM СИСТЕМИ И МУЗИКА

Код технологија управљања дигиталним правима над музичким делима разликују се технологије којим се штите аудио CD медији и они који штите музику на интернету. У прву групу спадају DRM технологије које подразумевају, немогућност репродукције дискова на свим читачима; немогућност репродукције дискова на личним рачунарима; и обарање оперативног система у случају покушаја пуштања заштићеног диска. Музика на интернету се штити DRM технологијама које ограничавају коришћење купљене музике на интернету. Постоје различите Online продавнице музичких садржаја, које омогућавају скидање песама са DRM заштитом уз новчану накнаду. Ове интернет продавнице често за репродукцију купљених песама захтевају инсталацију неког програма.

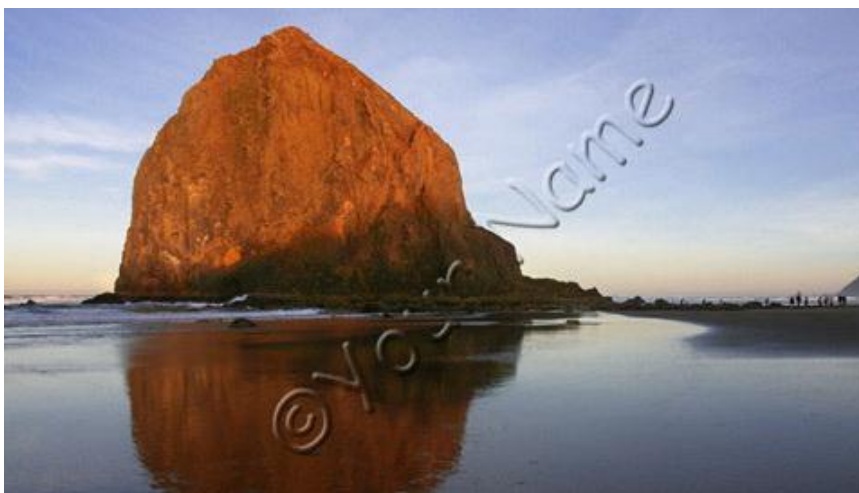
5.1.1.3. DRM ЗА ЗАШТИТУ ДОКУМЕНАТА

Ове технологије су најчешће усмерене на заштиту докумената корпорација. Циљ им је да се онемогући неовлашћено коришћење тајних података.

5.2. ДИГИТАЛНИ ВОДЕНИ ЖИГ

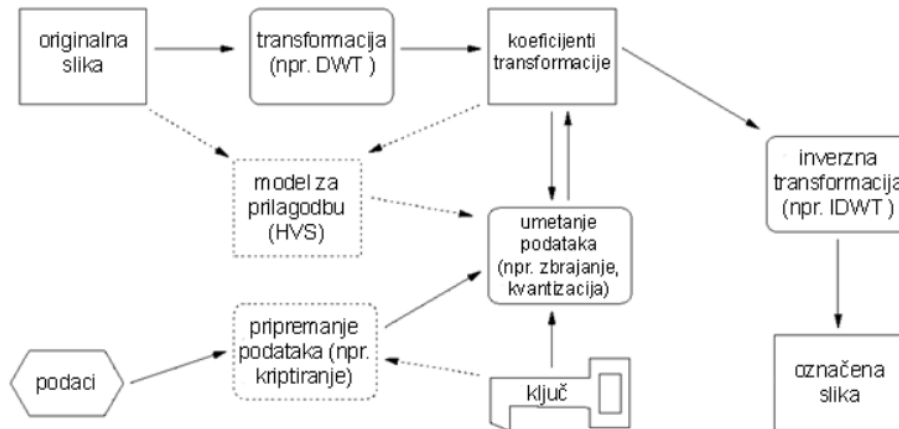
Дигитални водени жиг је информација која се одређеним методама сакрива у ауторско дело. Заштита података коришћењем система дигиталног воденог жига заснива се на скривању података у оригиналном документу који може да буде фотографија или неки други мултимедијални документ. Сам

дигитални водени жиг је неприметан елемент који се уграђује у електронски садржај током његове производње или преноса. Могуће су различите примене воденог жига, могуће је означавање власника ауторских права, означавање дистрибутера или идентификовање купаца. Сам водени жиг не штити садржај непосредно, као што на пример неке технологије штите садржај од неовлашћеног копирања. Основна сврха дигиталних водених жигова јесте прикупљање доказа за судске процесе, уз помоћ којих се доказује да је дошло до неовлашћеног коришћења дигиталног садржаја. Идеја заштите воденим жигом базира се на идеји да се у ауторско дело уноси водени жиг кога је немогуће отклонити без смањења квалитета ауторског дела. Квалитетан водени жиг треба да буде отпоран на откривање.

Слика бр.3 Приказ видљивог воденог жига

Једно од подручја у ком је првенствено почео да се примењује дигитални водени жиг је заштита ауторских права. Уз помоћ дигиталног воденог жига у ауторско дело се убацује информација о власнику, на који начин се може идентификовати аутор дела. У случају настанка спора око ауторства, аутор се доказује уз помоћ постојања воденог жига на делу. Употреба дигиталног воденог жига није још увек довољно развијена, па се неретко дешава да дигитални водени жиг буде уклоњен са дела, или да се неки други водени жиг уметне у дело. На овај начин се онемогућује поуздано доказивање ауторства. Неопходно је да се створи механизам за идентификовање првог воденог жига који је уметнут у дело.

Слика бр. 4 - Уметање дигиталног воденог жига³³

Дигитални водени жиг се умета у слику на тај начин што се слика трансформише различитим техникама од којих су најчешће дискретна косинусна, дискретна Фуријеова и техника проширеног спектра. Иако постоји много техника дигиталног воденог жига, многи од њих су у суштини веома слични. Дигитални водени жиг је повезан са криптографијом, па се криптографске технике конфузије и дифузије користе у примени дигиталног воденог жига.

Постоје различите поделе дигиталних водених жигова. Жигови се могу уносити у просторни домен или у неком од фреквенцијских домена.³⁴ У просторном домену дигитални водени жиг се додаје директно на слику, док се на фреквенцијском домену дигитални водени жиг додаје спектру слике. Фреквенцијско уношење воденог жига отпорније је на нападе.

Технике водених жигова могу се поделити према типовина докумената на: означавање слике, означавање текста, означавање видеа и означавање видео записа. Према визуелној перцепцији водени жиг може се поделити на видљив, невидљив – отпоран, невидљив – ломљив, и двоструки водени жиг. Видљив водени жиг као што му само име каже може се голим оком уочити на документу. Невидљив- отпоран водени жиг, не може се видети голим оком, али

³³ <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2010-08-310.pdf> приступ 28.09.2016.године

³⁴ <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2010-08-310.pdf> приступ 28.09.2016.године

га декодер може детектовати. Невиљив – ломљив водени жиг, као и претходни није видљив голим оком, али се може детектовати али није отпоран на нападе. Двоструки водени жиг настаје комбинацијом видљивог и невидљивог воденог жига. Према примени водени жиг може се поделити на изворишно базиране, који се темељи на принципу ауторског права и уноси се у оригинал ауторског дела па се при свакој дистрибуцији дела власник може идентификовати. Одредишно базирани водени жигове уносе се код сваке копије оригинала. На тај начин сваки купац има јединствену копију, и ова врста жига користи се за праћање нелегалног копирања.

Како водени жигове служе за заштиту ауторских права развојем дигиталне технологије настале су различите врсте напада које имају за циљ уништење воденог жига, и омогућавање нелегалних радњи на ауторском делу. Уништење водених жигова је уклањање воденог жига без оштећења ауторског дела. Постоје две групе уништења, од којих прва група представља обичне операције као што су фитлирање и компресија ауторских дела, у другу групу спадају операције као што су уклањање или слабљење самог жига. Поред ових напада постоје и напади који су усмерени на кривотворење воденог жига.

6. ЗАКЉУЧАК

Неспоран је утицај развоја дигиталног окружења на ауторска дела. Развојем дигиталног окружења ауторска дела добијају нове садржаје и димензије. У првом реду информационе технологије делују на ауторска дела у дигиталној форми, док се примећује и утицај информационих технологија на ауторска дела у класичној форми. Ауторска дела у класичној форми могу бити дела која се могу претворити у неку врсту дигиталне форме, док друга дела у класичној форми, не могу бити преведена у дигиталну форму. Као што смо приказали у раду данас постоје многобројне технологије заштите ауторских дела у дигиталној форми, које дело штите од неовлашћене употребе и злонамерног коришћења дела. Један од начина заштите ауторских дела јесте менаџмент дигиталних права, која представља сложен феномен и обухвата веома различите начине за контролисање коришћења ауторских дела, а који се остварују уз помоћ техничких средстава. Циљ менаџмента дигиталних права је да се постигне равнотежа између интереса аутора и приватности уживаоца дела. Као најважнија техника у оквиру DRM појављује се дигитални водени жиг. До дан данас ове технологије нису развијене у мери да би пружиле ефикасну заштиту аутору и делу, јер свака од ових технологија има по неки недостатак.

Развој дигиталне технологије довео је до тога да свако ко има приступ рачунару и приступ интернету може веома лако да повреди ауторско право. Прост пример повреде заштите ауторског дела у дигиталној форми, је када на интернету постоји књига у електронском облику, чије је штампање забрањено, односно дозвољено је само скидање дигиталне копије за читање али не из претварање дела у другу облик. Са само неколико лаких корака на интернету, ова заштита се може уклонити, на тај начин што се дело из једног облика претвори у други и аутоматски се уклања заштита за измену и штампање дела.

Разни покушаји измене Закона о ауторским и сродним правима, као и доношење многобројних међународних докумената, и до данас нису довели до импресивних резултата. Иако постоје ставови да ће развој дигиталне технологије довести до краја ауторског права, мишљења сам да ће овај развој довести до још већег развоја ауторског права у будућности. Поред већ постојећих метода

заштите ауторских дела на интернету, увођење претплате за интернет. Употреба савремених технологија почела је да буде свакодневница, па се користи за обављање свакодневних активности. Како су се различити аспекти људских активност прилагођавали дигиталном друштву, тако ће се и ауторска дела прилагодити овом друштву. Као што смо из рада видели, транзиција ауторских дела је у току иако постоје многе потешкоће, применом различитих технологија ауторска дела ће се прилагодити новом дигиталном окружењу.

ЛИТЕРАТУРА

- Agreements*. Washington, DC, Association of Research Libraries, 1997. 9 pp.
- Age. Library Journal, Vol. 119, No. 19, November 15, 1994. pp. 34-37.
- Бесаровић В.: Интелектуална права индустријска својина и ауторско право, Београд, 1993.
- Бесаровић В.: Интелектуална права индустријска својина и ауторско право, Београд, 2000.
- Бесаровић В.: Интелектуална права индустријска својина и ауторско право, Београд, 2005.
- Brennan, Patricia, Karen Hersey and Georgia Harper. *Licensing Electronic Resources*
- Desbois, H.: *Le droit d'auteur*, Paris, 1957
- Direktiva 2001/29/EZ Европског парламента и Вјећа од 22. свибња 2001. о усклађивању одређених аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву
- Ђорђевић, Ж. Појам, физиономија и природа објективног ауторског права, *Анали Правног факултета, Београд I/1965*
- Закон о ауторском и сродним правима („Сл.гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016- одлука УС)
- Закон о радитикацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела („Сл. Лист СФРЈ“, бр. 14/75 и „Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/86-Уредба)
- Јосиповић И.: *Аудио и визуелно пиратство у Хрватској и борба против Аудио и визуелног пиратства*, Загреб, 1998.
- Јањић М.: *Индустријска својина и ауторско право*, Београд, 1982
- Марковић С.: *Основи ауторског права и суседних права*, Београд, 1992.
- Марковић С.: *Ауторско право и сродна права*, Београд, 1999.
- Марковић С.: *Право интелектуалне својине*, Београд, 2000.
- Марковић С. – Миладиновић, З. : *Ауторско право и сродна права*, Крагујевац, 2008.
- Марковић С: „Ауторско право и дигитално доба“, преузето са www.madmarx.rs
- Милић, В.: *Коментар Закона о ауторском праву*, Београд, 1991.
- Митровић, Ј.: *Ауторско право и право индустријске својине кроз судску праксу*, Београд, 1992.
- National Humanities Alliance. : *Basic Principles for Managing Intellectual Property in the Digital Environment*. March 24, 1997.
- Радовановић С.: *Технолошке мере заштите у систему заштите ауторског права*, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду 1/2011*
- Спаић, В.: *Правна природа ауторског права*, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву, 3/1955*.
- Спасић, В.: *Дигитални потпис у светлу Директиве ЕУ*, *Симпозијум о рачунарским наукама и информационим технологијама: Зборник радова YUINFO Ниш, 2004, ЦД-РОМ: електронска публикација*
- Спасић, В. *Прилагођавање ауторског и сродног права информатичком окружењу*, *Тематски Зборник радова Правног факултета у Нишу – Право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе, 2009, други том*

- Спасић, В.: Онлајн безбедност, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. ЛВИ, 2010, стр. 77 – 100.2.
- Спасић В.: Ограничења овлашћења на умножавање ауторског дела за приватне потребе, докторска дисертација, Нови Сад, 2003.
- Спасић В.: Електронско издаваштво, право и привреда, бр. 9-12/2002
- Спасић.В; Дигиталне слике у америчком праву, Збирка радова Правног факултета у Нишу, бр. 42, 2002ж
- Спасић, В.: Одговорност кључних лица за кретање информација на интернету, Право и привреда, 5-8 2000
- Спасић, В. : Дигитални потпис у светлу директиве ЕУ, Симпозијум по рачунарским наукама и информационим техноологијама, Зборник радова YOINFO, Ниш
- Strategic and Practical Considerations for Signing Electronic Information Delivery*
-Hubmann, H.: *Urheber und Verlagsrecht, München, 1978.*
- http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/serbian/Propisi_EU_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%25%A1tva/direktiva_2001_29_ez.pdf
- f
- <<http://www.arl.org/scomm/licensing/licbooklet.html>>
- http://sr.m.wikipedia.org/sr/autorsko_pravo; Приступ 20.09.2016.године
- http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_en/pdf_en/pdf_ap/autorsko_svetska_konvencij/pdf
- http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/trips.pdf
- <http://vikki.madmarx.biz/2012/12/14/debata-u-ke-grad-autorsko-pravo-u-digitalno-doba> приступ 24.09.2016.године
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Piksel>
- <https://sr.m.wikipedia.org/sr-el/Veb-kasting>
- <https://sites.google.com/site/slobodan89denic/our-memebers>
- <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2010-08-310.pdf>
- Colombet, C.: *Propriété littéraire et artistique*, Paris, 1976.
- Церовић, Д. : Ауторско право, Београд, 1991.
- www.blic.rs Преузето 24.09.2016.године
- www.onlineprodavnicaknjiga.rs
- http://www.blic.rs/vesti/mts_vesti/video-na-zahtev/6y4be0r

САЖЕТАК

“Особености ауторскоправног стваралаштва у информатичком друштву”

Последњих година ауторско право доживело је нагли процват, чему је пре свега погодовао развој дигиталне технологије. Дошло је до великих промена у области ауторског права, које се највише тичу искоришћавања интелектуалних творевина. У овом мастер раду сагледан је положај ауторских дела у дигиталном окружењу, како у аналогној, тако и у дигиталној форми. Први део рада посвећен је субјективном ауторском праву, његовој имовинскоправној и моралноправној компоненти. У другом делу обрађено ја ауторско дело као појам и набројане су и објашњене врсте ауторских дела. Трећи део бави се ауторским стваралаштвом у дигиталном окружењу, и особеностима ове врсте стваралаштва у информатичком друштву, као то су променљивост, аутоматски настанак дела и идентичност дигиталне копије и оригинала. Такође у овом делу обрађене су посебне врсте ауторских дела које се најчешће појављују у дигиталном окружењу. Четврти део објашњава ауторска дела у дигиталном окружењу и на интернату, као и технологије за коришћења ауторских дела на интернету, као што с криптографија и стенографија. Најзад, пети део бави се заштитом ауторских дела у дигиталном окружењу и све заступљенијим DRM технологијама.

Кључне речи: ауторско дело, дигиталне технологије, особености, заштита.

ABSTRACT

“Copyright characteristics in IT world“

In recent years, the copyright experienced a sudden change, which is caused by the development digitalne technology. There have been great changes in the field of copyright, which are mostly related to exploitation of intellectual creations. In this article is explained the position of copyrighted works in the digital environment, both in analogue, and in digital form. The first part is dedicated to the subjective copyright, and his boht components. The second part dealt with the author I work as a concept and are listed and explained the work of authorship. The second part shows the concept of copyright works and types of the copyright works in the digital enviroment. The third part deals with the author's creativity in the digital environment, and the characteristics of this type of creativity in the information society. Also in this section are discussed specific types of copyright works which usually appears in the digital environment. The fourth part explains copyright works in the digital environment and in the internet, as well as technologies for the use of copyright works on the Internet, such as the cryptography and stenography. Finally, the fifth section deals with the protection of copyright works in the digital environment and DRM technologies.

Keywords: copyright, digital technology, characteristics, protection.

БИОГРАФИЈА

Слободанка Киров рођена је дана 19.03.1992. године у Пироту. Тренутно живи у Димитровграду, где је завршила ОШ „Моша Пијаде“ и гимназију „Свети Кирило и Методије. Правни факултет у Нишу уписала је 2011. године и дипломирала у току новембра месеца 2015. године са просечном оценом 9,33. исте године уписује мастер академске студије на Правном факултету у Нишу на трговинскоправном модулу. Течно говори енглески, руски и бугарски језик. Од марта месеца 2016. године је тужилачки приправник у Вишем јавном тужилаштву у Пироту.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада:

Наслов мастер

рада: _____

Ментор:

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

**ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР
РАДА**

Изјављујем да је мастер рад, под насловом

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада:

У Нишу, _____

Потпис аутора
